

"Jau šeši šimtai metų Lietuvoje gyvena dvi tiurkų tautos - totoriai ir karaimai. Karaimai lietuviams žinomi visų pirma kaip puikūs kulinariai - kibinu gamintojai. Gal dėl uždaro bendruomenės gyvenimo būdo, gal dėl savitos kalbos, kultūros ir religijos išsaugotos per šimtmečius kitų kultūrų apsuptyje, karaimų kultūra mus lieka tarsi už tos pažinimo ribos.

Nedaug kas žino apie savitą karaimų tradicinę kultūrą, rašto paminklus, istoriją. O juk visa tai šimtmečius buvo puoselėjama - augo, klestėjo, nyko ir vėl atsigavo čia pat Vilniaus pašonėje - senosios Lietuvos sostinėje Trakuose.

Kalbos ir etnogenezės požiūriu karaimai priklauso seniausioms tiurkų gentims - kipčiakams. Šis etnonimas (kipčiak) pirmą kartą minimas istorinėse Centrinės Azijos kronikose I tūkstantmetyje pr.Kr. Antropologiškai senovės kipčiakai buvo labai artimi Sibiro čiabuviams dinlinams, kurie gyveno abiejuose Sajanų kalnų šlaituose, Tuvoje.

Viduramžiais kipčiakai ima vaidinti svarbų vaidmenį Rytų Europoje. Europos istoriografai ir kalbininkai juos vadina kumanais, rusų mokslininkai - polovcais ar poloviečiais, o tiurkų literatūroje jie žinomi kipčiakų vardu. Sekdami paskui tiurkus ogūzus, kurie yra didžiausia tiurkų genčių grupė, X a. kipčiakai persikėlė per Volgą ir išplito stepėse prie Juodosios jūros ir Šiaurės Kaukazo. Didžiulė teritorija, kurią kipčiakai (polovcai, kumanai) užėmė nuo vakarinių Tian Šanio šlaitų iki Dunojaus, XI-XV a. vadinosi Dešt-e-Kipčiak (Kipčiakų stepės). Vientisos valstybės jie neturėjo, įvairių genčių junginiams vadovavo chanai.

Chazarų kaganatas, apėmęs pietines šiandieninės Rusijos teritorijas ir IX a. pasiekęs galybės viršūnę, garsėjo savo religiniu tolerantiškumu. Karaizmo misionieriai, kaganatą pasiekę VIII-X a., atvertė į savo tikėjimą dalį tiurkų genčių (chazarų, kipčiakų-kumanų, arba polovcų, ir kt.), gyvenusių pietinėse Rusijos stepėse ir Kryme. Bendra religija ir kalba šias gentis ilgainiui suvienijo į tautą, ir religijos pavadinimas virto etnonimu. Tų genčių palikuonys ir yra dabartiniai Lietuvos karaimai. Krymo, Galičo-Lucko ir Lietuvos bei Lenkijos karaimai, kuriuos vienija kilmė, praeitis, bendra religija, kalba (su tarmėmis), dvasinė bei medžiaginė kultūra, sudaro vieną tautą. "

Su Lietuva karaimų istorija susijusi nuo 1397-1398 m. Pagal įsigaliojusią tradiciją manoma, kad po vieno žygio į Aukso ordos stepes Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas turėjęs išvesti iš Krymo kelis šimtus karaimų šeimų ir įkurdinti jas Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje. Manoma, kad Vytautas galėjęs išsivesti karaimus, sumušęs netoli Azovo vieną iš ordų. Kelių šimtų karaimų šeimų (apie 380) ir kelių tūkstančių totorių atkėlimas buvo nevienkartinis. Tai siejama su didžiojo kunigaikščio valstybine politika - apgyvendinti tuščius žemės plotus, statyti pilis bei miestus, pagyvinti prekybą ir ekonominį gyvenimą.

Daugumai lietuvių vos paminėjus karaimus, vaizduotėje išskyla Trakai, pakvimpa kibiniais. Tik vargu, ar kibinai - taip gerai pažįstami lietuviams, atspindi bent mažą dalelę turtingos per šimtmečius Lietuvoje išaugintos karaimų tautos kultūros. Vargu, ar mes, lietuviai, patys taip sugebam mylėti savo tėvynę, kaip savo tėvynę Lietuvą myli ir gerbia Karaimai - tauta neatsiejama nuo Lietuvos valstybės, jos istorijos.

Iš pradžių karaimai buvo kompaktiškai apgyvendinti Trakuose, tarp dviejų didžiojo kunigaikščio pilių, dabartinėje Karaimų gatvėje. Vėlesniais laikais jų gyvenviečių atsirado Biržuose, Naujamiestyje, Pasvalyje, Panevėžyje, tačiau Trakų miestas pagal valdovų privilegijas visada buvo jų bendruomenės administracinis ir dvasinis centras Lietuvoje. Ilgainiui Trakai pačių karaimų imti suvokti ne tik kaip gimtinė, bet ir kaip Tėvynė, nors amžiams bėgant nenutrūko ir jų etniniai kultūriniai bei etniniai konfesiniai ryšiai su Krymo bei Galičo-Lucko karaimais.

Prasidėjus Sovietų Sąjungos aneksijai, 1940 metais Trakų karaimų dvasinė valdyba buvo uždrausta, Vilniaus ir Panevėžio kenesos – uždarytos ir nacionalizuotos, Hachanas buvo verčiamas atsisakyti savo titulo, tačiau karaimų religinei bendruomenei Chadži Seraja Chan Šapšalas iki pat mirties (1962 m.) išliko Hachanu. Ir, nors religinis karaimų gyvenimas atsidūrė pogrindyje, kenesa Trakuose, vienintelė Europoje, veikė.

Apmąstydami ilgus savo buvimo Lietuvoje šimtmečius, karaimų išminčiai pabrėžia, kad gimtoji karaimų kalba, religija ir papročiai buvo vienas svarbiausių veiksnių, leidusių bendruomenei tą visą laiką išlikti, nenutautėti. Per kalbą išliko tauta, per tautą - kalba ir jos paminklai. Galima tai vadinti stebuklu ar neįprastu tokiam mažam žmonių kiekiui reiškiniu, tačiau taip susiklostė istorinės aplinkybės, ir stebuklas įvyko, vyksta, bei, tikėkimės, dar kiek tvers ateity.